

ОРГАНІЗАЦІЯ І МЕТОДИКА ЗДІЙСНЕННЯ КОНТРОЛЮ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ

Анотація. Розкрито економічну сутність дебіторської заборгованості як фактора, що впливає на фінансову стійкість підприємства. Обґрунтовано методику здійснення контролю за своєчасністю погашення дебіторської заборгованості. Визначено основні процедури здійснення контролю за дебіторською заборгованістю.

Аннотация. Раскрыта экономическая сущность дебиторской задолженности как фактора, оказывающего влияние на финансовую устойчивость предприятия. Обоснована методика осуществления контроля за своевременностью погашения дебиторской задолженности. Определены основные процедуры осуществления контроля за дебиторской задолженностью.

Annotation. The article deals with the economic substance of receivables as a factor affecting the financial stability of a company. Methods of monitoring the timeliness of collection of receivables were justified. The basic procedure of monitoring the accounts receivable was defined.

Ключові слова: дебіторська заборгованість, активи підприємства, контроль, методика здійснення, організація.

В умовах сьогодення дебіторська заборгованість підприємства є особливою статтею діяльності. Важливість вчасного та повного отримання коштів на рахунок підприємства після реалізації продукції з погляду формування оборотних активів та забезпечення платоспроможності переоцінити важко. Дебіторська заборгованість викликає ряд проблем, оскільки завжди існує невпевненість про її вчасне та повне повернення. Тому для підприємства важливо завжди контролювати рівень дебіторської заборгованості, при потребі та можливості створювати резерви сумнівних боргів, користуватися послугами факторингових компаній та ін.

Організації методики контролю за дебіторською заборгованістю підприємства присвячено праці таких вчених, як: Гуцаленко Л. В., Мочерний С. В., Добровольська О. В., Туболець І. І. та ін. [1–4]. Однак залишаються невирішеними питання вдосконалення управління обліку та контролю за своєчасністю погашення дебіторської заборгованості на рівні окремих підприємств.

Об'єктом дослідження є організація та методика здійснення контролю дебіторської заборгованості.

Предметом дослідження є контроль дебіторської заборгованості.

Сучасні умови ринкової економіки вимагають від підприємств термінової реалізації продукції, постійного пошуку нових покупців та споживачів. У процесі цього суб'єкти господарювання часто стикаються з проблемами, які полягають у неможливості своїх контрагентів вчасно розрахуватися за поставлену їм продукцію, у зв'язку з недостатністю коштів та невпевненістю остатніх в успішній її реалізації. Так виникає дебіторська заборгованість.

Дебіторська заборгованість – це стале поняття, воно є економічно загально визнаним, відображається окремим рядком балансу підприємства, відноситься до активів та обліковується в бухгалтерських документах. Процес та методика обліку дебіторської заборгованості визначена в П(С)БО 10, "Дебіторська заборгованість". Згідно з П(С)БО 10, дебіторська заборгованість – це сума заборгованості дебіторів підприємства на певну дату [5].

Дебіторська заборгованість як поняття широко висвітлена в науковій літературі. Зокрема Є. Панченко відзначає, що дебіторська заборгованість – це борг підприємству, організації, фізичній особі, що виник у процесі господарських відносин з іншими юридичними і фізичними особами. Дебіторська заборгованість, на думку Л. Канищенко, – це частина обігового капіталу підприємства, компанії; сума, яку заборгували підприємству, організації, компанії інші юридичні особи і компанії, а також громадяни, що є їх боржниками (дебіторами) за поставку товарів, виконання робіт, надання послуг тощо [2, с. 303].

Не дивлячись на велику кількість визначень, дебіторська заборгованість залишається певним видом кредитних відносин між покупцем та продавцем продукції, і завжди існує певний ряд проблем пов'язаний з розрахунком між ними.

Важливим моментом є правильне визначення сум, дебіторської заборгованості. Дебіторська заборгованість визначається як сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату. Дебіторами можуть бути як юридичні, так і фізичні особи, які заборгували підприємству грошові кошти, їх еквіваленти або інші активи. За даними бухгалтерського обліку можна визначити суму заборгованості на будь-яку дату, але звичайно така сума визначається на дату балансу. Оскільки відповідно до вимог національних стандартів бухгалтерського обліку підприємства подають також проміжну (квартальну) звітність, то суму дебіторської заборгованості підприємства слід визначати щоквартально.

Сучасні умови господарювання, що склалися в Україні, викликають постійне зростання величини дебіторської заборгованості підприємства.

Із зростанням розміру дебіторської заборгованості виникає потреба управління дебіторською заборгованістю. У сучасних умовах господарювання розробка ефективного управління дебіторською заборгованістю є одним із

ключових завдань у вирішенні завдань підприємства з позиції забезпечення належного рівня фінансової безпеки та досягнення позитивних результатів у фінансовому оздоровленні [6, с. 168].

Так, проблему для підприємства становить прострочення заборгованості, оскільки це вимагає прийняття негайних рішень стосовно можливості отримання коштів для забезпечення фінансування діяльності відповідно до фінансового плану підприємства, обліку простроченої заборгованості, формування резерву сумнівних боргів підприємства та розгляд рішення про доцільність проведення факторингу стосовно боргу, а це в свою чергу вимагає правильного відображення цих дій в обліку для формування повної, точної, актуальної інформації.

Для забезпечення такого принципу бухгалтерського обліку, як "обачність", дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи і послуги відображається в бухгалтерській звітності у чистій реалізаційній вартості, що враховує величину резерву сумнівних боргів. Питання визначення величини такого резерву потребує доопрацювання в плані конкретизації методики розрахунку. Слід запропонувати комплексний методичний підхід до розрахунку резерву сумнівних боргів, розробити комплексну методику розрахунку такого резерву, що містить аналітичну та математичну моделі розрахунку [1].

На думку автора, правильне облікове відображення (як у бухгалтерському, так і в податковому обліку) дозволить сформувати більш актуальну інформацію про підприємство, і разом з тим, правильно та економічно обґрунтовано нараховувати суму податку на прибуток.

Контроль повинен здійснюватися, починаючи з відвантаження продукції, проходження розрахункових документів, їх оплати до надходження виручки від реалізації продукції на розрахунковий рахунок підприємства. Такий контроль здійснюється в рамках загального контролю на підприємстві. Особливу увагу слід приділяти найбільш крупним і сумнівним видам дебіторської заборгованості по товарному кредиту, а також середньому розміру товарного кредиту, а потім останнім видам дебіторської заборгованості, що сильно не впливають на фінансові результати діяльності підприємства. Таким чином, з метою оцінки стану дебіторської заборгованості слід проводити контроль у розрізі розміру заборгованості окремих дебіторів за термінами виникнення боргів [4].

Приступаючи до перевірки та контролю, належить з'ясувати правильність відображення по статтях балансу відповідних залишків заборгованості. Для цього слід порівняти залишки по кожному виду розрахунків на початок ревізованого періоду, що відображені в регістрах аналітичного обліку і призначені для обліку таких розрахунків із залишками відповідних статей балансу, перевіряючи при цьому кожний вид розрахунків. Контролер зобов'язаний з'ясувати:

- 1) причини утворення такої заборгованості і з чієї вини вона утворена;
- 2) реальність її одержання (наявність листів, актів звірки, розрахунків, де дебітори визнають свою заборгованість);
- 3) дотримання строків позовної давності;
- 4) заходи, що вживалися до її погашення;
- 5) дотримання вимог проведення інвентаризації розрахунків з дебіторами і кредиторами.

Розподіл дебіторської заборгованості за термінами її виникнення необхідно проводити з метою оперативного управління заборгованістю і запобігання прострочення терміну позовної давності з усіма його негативними наслідками. Для цього необхідно вести облік дебіторської заборгованості за термінами її виникнення. Варто зазначити, що особливу увагу звертають на динаміку дебіторської заборгованості, тобто встановлюють, чи є ця заборгованість нормальною, чи простроченою. Для цього залучають дані Приміток до річної фінансової звітності та аналітичні дані первинного обліку [7, с. 279].

При здійсненні контролю дебіторської і кредиторської заборгованостей потрібно приділяти увагу таким питанням:

- 1) забезпечувати юридичну обґрунтованість кожної суми дебіторської та кредиторської заборгованості;
- 2) з'ясувати їх причини та прораховувати наслідки;
- 3) з'ясувати, чи вживаються необхідні заходи щодо стягнення дебіторської заборгованості, чи є реальна можливість погашення кредиторської заборгованості;
- 4) з'ясувати, чи проводилася інвентаризація розрахунків на підприємстві і чи не минув строк позовної давності [3, с. 6].

Контроль за дебіторською заборгованістю на підприємстві проявляється через політику управління останньою. На думку автора, політика управління дебіторською заборгованістю підприємства повинна складатися з таких основних елементів:

формування принципів здійснення розрахунків підприємства з контрагентами;
визначення можливої суми фінансових засобів, що інвестуються в дебіторську заборгованість;
виявлення фінансових можливостей надання комерційного та споживчого кредиту та формування системи кредитних умов;

забезпечення використання на підприємстві сучасних форм рефінансування дебіторської заборгованості.

Викладений матеріал дозволяє дійти висновку, що для підприємства важливим є питанням урегулювання обліку та контролю дебіторської заборгованості та вдосконалена нормативна база.

Важливість вирішення актуальних питань щодо вдосконалення контролю за дебіторською заборгованістю, на думку автора, варто розмістити в такій послідовності:

удосконалення нормативно-правової бази на державному рівні;
своєчасність розмежування на рівні підприємства довго- та короткострокової заборгованості з метою їх оптимального та ефективного обліку;
забезпечення обліку прострочених зобов'язань та резерву сумнівних боргів.

Таким чином, було розглянуто суть поняття дебіторської заборгованості, обґрунтовано методику контролю за своєчасністю погашення дебіторської заборгованості, визначено процедури контролю за дебіторською заборгованістю. Проведені дослідження дають змогу зробити висновок, що вдала організація контролю дебіторської заборгованості є невід'ємною частиною для ефективного функціонування всього підприємства.

Наук. керівн. Писарчук О. В.

Література: 1. Гуцаленко Л. В. Організація та методика контролю дебіторської заборгованості підприємств економіки [Електронний ресурс] / Л. В. Гуцаленко, Л. П. Фурман. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/21_NNP_2010/Economics/70388.doc.htm. 2. Мочерний С. В. Економічна енциклопедія. У 3-х т. / С. В. Мочерний. – Т. 1. – К. : Вид. центр "Академія", 2000. – 864 с. 3. Добровольська О. В. Сучасна система організації контролю за дебіторською заборгованістю підприємств / О. В. Добровольська // Вісник Запорізького національного університету. – 2010. – № 1. – С. 5–11. 4. Туболець І. І. Політика стягнення дебіторської заборгованості / І. І. Туболець // Ефективна економіка. – 2010. 5. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 "Дебіторська заборгованість" : Наказ Міністерства фінансів України від 8.10.1999 р., № 237 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.minfin.gov.ua. 6. Рибалко О. М. Деякі аспекти ефективного управління дебіторською заборгованістю / О. М. Рибалко, М. Б. Сичова // Вісник Запорізького національного університету. – 2011. – № 1. – С. 164–169. 7. Фарйон О. О. Дебіторська та кредиторська заборгованість: контроль та управління як запорука успішного розвитку / О. О. Фарйон, М. Я. Яструбський // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.4. – С. 276–282.